

УДК 343.98

ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ У ВИЯВЛЕННІ ТА РОЗСЛІДУВАННІ ЗЛОЧИНІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ

Косолап О.В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено характеристиці соціальних мереж та аналізу можливостей використання інформації, яку вони містять, для виявлення та розслідування злочинів. Визначаються основні напрямки використання такої інформації правоохоронними органами. Обґрунтовується необхідність вивчення та запозичення зарубіжного досвіду правового регулювання мережі Інтернет з метою врахування позитивних аспектів у вітчизняній практиці.

Ключові слова: соціальні мережі, Інтернет-простір, правове регулювання, зарубіжний досвід, інформаційне забезпечення.

Постановка проблеми. Протягом останніх десятиліть сучасні інформаційні технології здійснили справжню революцію серед звичних раніше засобів та способів спілкування, зв'язку, передачі та поширення інформації між членами суспільства. Внаслідок чого, великий обсяг інформації, який перебуває в Інтернет-просторі, потребує належного механізму збирання, використання, узагальнення, зберігання та контролю, і, в першу чергу, – з боку держави. Актуальною стає тематика використання інформації, що міститься в Інтернеті, зокрема в соціальних мережах, для виявлення та розслідування злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблематики інформаційного забезпечення процесу виявлення та розслідування злочинів за допомогою використання інформації, отриманої із соціальних мереж, а також питання правового регулювання Інтернет-простору з метою використання даних для виявлення та розслідування злочинів у своїх роботах досліджували В.М. Бутузов, В.Б. Вехов, І.О. Воронов, В.Д. Гавловський, Й. Курбалійя, А.М. Новицький, К.С. Шахбазянов, В.П. Шеломенцев, Д.М. Цехан, О.М. Юрченко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На жаль, не лише питання правового регулювання використання соціальних мереж, а й взагалі деякі теоретичні питання розуміння терміну «соціальна мережа», особливості використання та функціонування Інтернет-простору як пересічними громадянами, так і в діяльності правоохоронних органів, у нашій країні залишаються невисвітленими науковцями та не врегульованими на законодавчому рівні.

Мета статті. Головною метою статті є визначення місця соціальних мереж та інформації, яку вони містять, у правоохоронній діяльності органів внутрішніх справ, напрямків використання та перспектив становлення стабільної практики у виявленні, розкритті та попередженні злочинів, вивчення та аналіз зарубіжного досвіду правового регулювання мережі Інтернет з метою врахування позитивних аспектів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Попередження злочинів є одним з основних завдань правоохоронних органів. Ця діяльність передбачає вживання заходів спрямованих на: постійне підвищення рівня культури громадян; усунення умов, що сприяють вчиненню злочинів; виявлення осіб із криміногенною поведінкою; не-

допущення подальшого розвитку злочинної діяльності конкретних осіб; припинення злочинів та негайну нейтралізацію злочинної діяльності осіб, які безпосередньо розпочали протиправну діяльність, а також недопущення настання злочинних наслідків; перешкодження подальшій злочинній діяльності осіб, які вчинили злочини, шляхом повного та своєчасного їх розкриття й ізоляції винних [1, с. 23-24].

Під час виконання покладених на органи внутрішніх справ завдань, працівники все частіше почали звертатися саме до соціальних мереж. За допомогою останніх вказаним службовим особам вдається встановити обставини деяких подій, знайти свідків, фото та відеоматеріали, інформацію щодо правопорушника, а інколи його самого. Однак така інформація не завжди відповідає вимогам, встановленим КПК України стосовно належності доказів, а відтак може використовуватися виключно як орієнтувача інформація.

Популярність соціальних мереж, їх кількість та функціональні можливості постійно зростають та вдосконалюються, а самі інформаційні технології проникають у всі сфери життєдіяльності людини. Тож, в першу чергу, варто визначитися із поняттям «соціальна мережа».

Так, соціальна мережа – це програмний сервіс, який надає «площадку» для спілкування та взаємодії людей у групі за допомогою Інтернет-структури, направленої на створення співтовариств із людей, які мають спільні інтереси [2, с. 229]. Найпоширенішими соціальними мережами є «ВКонтакте», «Однокласники.ру», «Facebook» та інші.

На думку І. Мудрої, соціальна мережа в Інтернеті – це спільнота користувачів Інтернету, які об'єднані спільними інтересами і зареєстровані в межах одного ресурсу, де мають можливість обмінюватися інформацією, спілкуватися за допомогою відео зв'язку, отримувати найсвіжіші новини. Також вчена пропонує розглядати соціальні мережі як будь-яке онлайнове суспільство, члени якого беруть участь в обговоренні на форумах [3, с. 209].

Соціальні Інтернет-мережі як мережеві послуги відкривають перед своїми користувачами (приватними особами) широкі можливості: будувати суспільні та напівсуспільні профілі в рамках обмежень, накладених системою; визначати список інших користувачів, з якими вони можуть спілкуватися та ділитися інформацією; проглядати та пов'язувати цей список контактів

іншими, створеними користувачами в середині системи [4, с. 125].

Серед науковців соціальні мережі також розглядаються як: організовані і керовані інструменти спілкування на основі використання електронних інформаційних технологій (Інтернету); мережі соціального спілкування саме одновимірних за характеристиками суб'єктів, тобто, спілкування на горизонтальних організаціях; інформаційні технологічні комплекси, що об'єднують абонентів зі спільними інтересами і потребами та відповідною технічною підготовкою, що розшаровує учасників інформаційних обмінів [5, с. 19].

Як зазначає Гончарова О.А., однією із найпоширеніших форм використання всесвітньої комп'ютерної мережі (в тому числі й з урахуванням зарубіжного досвіду) є створення свого власного сайту (сайту відомства, департаменту, відділу чи окремо слідчого). На сайті слідчого чи слідчого відділу може бути розміщена інформація щодо розшуку правопорушників, свідків, потерпілих, речових доказів, оголошення щодо винагороди за повідомлення певної інформації, поради про те, як вберегтися від злочинців тощо [6, с. 313].

Необхідно відмітити, що у науковій літературі сформувався основні підходи до правового регулювання Інтернет-простору, усталення стало поняття «управління Інтернетом». Суб'єктами ж такого управління виступають уряди, приватний сектор та громадянське суспільство. Кожен із таких суб'єктів, при виконанні своєї відповідної ролі, розробляє та застосовує загальні норми, принципи, правила та процедури ухвалення рішень і програм, які регулюють еволюцію та застосування Інтернету [7]. Визначення регуляторів відносин, які виникають в мережі Інтернет, обсяг його повноважень та методи фільтрації контенту і є критерієм для виділення основних підходів щодо здійснення регулювання правовідносин в Інтернет-просторі.

Досвід більшості країн Європейського Союзу вказує на ефективність використання інформації, яка міститься в соціальних мережах в ході виявлення та розкриття злочинів, поширення важливої для громадян інформації. Необхідно погодитись із думкою Д.М. Цехана, що вагомий інтерес для правоохоронних органів становить те, що значна кількість користувачів соціальних мереж розміщує на сторінках свої фотозображення, що дозволяє підтвердити їх зв'язок з іншими особами, отримати зображення фігуративів або осіб, що становлять оперативний інтерес різних вікових параметрах. Характерною особливістю соціальних мереж, на думку науковця, також є те, що в окремих випадках фотокартки особи можуть бути розміщені навіть без її відома друзями або знайомими, що полегшує отримання приватних даних з боку правоохоронних органів [8, с. 113].

Наприклад, управління поліції Бельгії, Нідерландів та Великобританії мають свої власні медіа ресурси, які використовують для зворотного зв'язку з громадянами, сповіщення населення не лише щодо своєї діяльності, важливих подій тощо, а й щодо стану злочинності, розшуку правопорушників, резонансних злочинів та ін. Окрім того, поліцейські за допомогою моніторингу інформації, розміщеної певним користувачем в со-

ціальній мережі, визначають контакти останнього, перевіряють алібі правопорушника, можуть визначити його місце знаходження, а також у порядку, передбаченому законодавством, можуть отримати конфіденційні дані тощо.

Більшість держав (США, Канада, Японія, Китай, країни ЄС, Ізраїль) на теперішній час використовують наступну практику: кожен державний орган має свій окремий Інтернет-сайт, що надає змогу не лише прозоро висвітлювати свою роботу, а мати ефективну систему взаємодії з громадою. Так, наприклад, правоохоронні органи поширюють суспільно значиму інформацію щодо профілактичних заходів з метою боротьби зі злочинністю, стосовно розшуку осіб та розкриття злочинів, заходи віктимологічного характеру.

Так, цікавими є кардинально різні позиції законодавців до правового регулювання, впровадження та розвитку Інтернет – технологій Сполучених Штатів Америки та Китайської Народної Республіки. Управління Інтернет-простором та контроль за його діяльністю у США здійснюється завдяки об'єднання зусиль як уряду, приватного сектору, так і громадянського суспільства. Прослідкувати за такою тенденцією вдається на підставі аналізу законів «Про протидію тероризму» від 2001 р. (PATRIOT Act) [9] та «Про нагляд за діяльністю спецслужб» зі змінами [10], відповідно до яких уряд наділяє правоохоронні органи широкими повноваженнями щодо моніторингу Інтернет-контенту. А вже на підставі «Акту про захист дітей в Інтернеті» [11] уряд Сполучених Штатів заохочує Інтернет-компанії співпрацювати з правоохоронними органами, розподіляючи федеральну систему знижок за встановлення програмних фільтр-пакетів у школах та бібліотеках.

«Інтернет – це засіб для роботи, а не дозвілля» – цей вираз широко розповсюджений у Китайській Народній Республіці та дає можливість чітко зрозуміти відношення влади до процесів, які виникають в Інтернет-просторі. Необхідно підкреслити, що основним суб'єктом, який здійснює «управління Інтернетом», є уряд. Влада Китаю, усвідомивши неможливість цілковитого контролю над усіма діями користувачів мережі, перерозподілила функції контролю між органами влади та операторами зв'язку на місцях, свій контроль за мережею Інтернет здійснює і спеціальне поліцейське відомство, покликане слідкувати за змістом Інтернет-сайтів. В країні успішно функціонує проект «Золотий щит», в рамках якого утворена складна система фільтрації вмісту Інтернету; перевірки підлягають не тільки ресурси всередині КНР, але й проблемні, на думку держави, зовнішні ресурси [12, с. 174]. Забороненим у країні є анонімне спілкування, на законодавчому рівні встановлено обов'язок реєстрації сайтів, передбачена також реєстрація потенційних Інтернет-користувачів із обов'язковим зазначенням особистих даних (ім'я, адреса, ідентифікаційний код).

Окремої уваги заслуговує підхід до правового регулювання Інтернет-простору урядом Великобританії, оскільки основне місце для вирішення цього питання відводиться громадянському суспільству. Зокрема, національна «гаряча лінія» «Фундація нагляду за мережею Інтернет» (Internet Watch Foundation) [13], яка здійснює

моніторинг Інтернет-контенту у Великобританії, на постійній основі формує, узагальнює та оновлює «чорний список» на основі звернень громадян, який потім направляється Інтернет-провайдерам, які, в свою чергу, інформують національний відділ з боротьби зі злочинністю (National Crime Squad).

Наведені позиції є лише фрагментарною характеристикою основних підходів до регулювання використання Інтернет – простору, проте вони дають змогу визначити загальну концепцію держави щодо основних напрямків правового регулювання, окреслити суб'єктів його здійснення та виявити загальні, спільні проблеми, які можуть виникнути у держави, використовуючи один з підходів до правового регулювання.

Отже, цілком очевидним є те, що Інтернет – простір, як системне явище, потребує комплексного підходу до його дослідження та вивчення. Зокрема, правового регулювання на законодавчому рівні потребують окремі напрями взаємовідносин, які виникають в мережі (віртуальному світі), але їх наслідки мають або можуть мати свій матеріальний вираз. Необхідно також визначити особливості статусу учасників таких правовідносин, адже Інтернет-користувачами є люди, наділені правами та обов'язками. Тож забезпечення їх належної реалізації та можливості захисту є прямиим обов'язком кожної держави.

Таким чином, враховуючи специфіку соціальних мереж, особливостей розміщеної користувачами інформації, способів та методів для її одержання, а також зарубіжний досвід використання інформації, яка міститься в соціальних ме-

режах, правоохоронні органи мають можливість визначити основні напрями використання її у практичній діяльності для:

- отримання довідково-допоміжної інформації щодо конкретних осіб та їх контактів, стосовно конкретного кримінального провадження, свідків, потерпілих, підозрюваних тощо;

- пошук інформації щодо соціальних зв'язків правопорушників, їх каналів злочинних контактів тощо;

- встановлення достовірності алібі, місця знаходження особи та ін.;

- підвищення рівня правової культури громадян;

- ведення заходів, профілактично спрямованих на усунення умов, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень;

- встановлення осіб з яскраво вираженої криміногенною поведінкою або схильністю до такого;

- можливість використання техніки «ловля на живця» для розкриття правопорушників та злочинів;

- поширення суспільно значимої інформації (щодо правопорушень, правопорушників, пошук свідків, доказів тощо);

- розміщення звітної інформації та налагодження системи електронних звернень громадян;

- підвищення рівня довіри громадськості правоохоронним органам тощо.

Виходячи з викладеного, використання соціальних мереж для виявлення та попередження кримінальних правопорушень є одним з головних пріоритетів діяльності правоохоронної системи.

Список літератури:

1. Кондратьев Я. Ю. Теоретичні правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції / Монографія. – К.: НАВСУ, 2004. – 444 с.
2. Інтернет-технологии в связях с общественностью: учебное пособие / И. А. Быков, Д. А. Мажоров, П. А. Слущкий, О. Г. Филатова; отв. ред. И. А. Быков, О. Г. Филатова. – СПб.: Роза мира, 2010. – 275 с.
3. Мудра І. Соціальні мережі в інтернеті як інструмент просування «зараженої» інформації / І. Мудра // Теле- та радіожурналістика. – 2015. – Випуск 14. – С. 208-212.
4. Селезнев Р. С., Скрипак Е. И. Социальные сети как феномен информационного общества и специфика социальных связей в их среде // Р. С. Селезнев, Е. И. Скрипак. – Вестник КемГУ. – 2013. – № 2 (54). – Том 3. – С. 125-131.
5. Соціальні мережі як чинник розвитку громадянського суспільства: монографія / О. С. Онищенко, В. М. Горючий, В. І. Попик та ін. – НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – 220 с.
6. Доклад рабочей группы по управлению Интернетом. Шато де Босси, 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.isu.org.ua>
7. Гончарова Е. А. Использование сети Интернет в раскрытии и расследовании преступлений / Е. А. Гончарова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – Серия «Юридические науки». – Том 22 (61). – № 1. – 2009. – С. 310-315.
8. Цехан Д. М. Використання високих інформаційних технологій в оперативно-розшуковій діяльності органів внутрішніх справ: монографія / Д. М. Цехан; за наук. редакцією О. О. Подобного. – Одеса: Юридична література, 2011. – 216 с.
9. The USA PATRIOT Act: Preserving Life and Liberty [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.congress.gov>
10. Foreign Intelligence Surveillance Act [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.congress.gov>
11. Children's Internet Protection Act | Federal [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.fcc.gov/consumers/guides/childrens-internet-protection-act>
12. Ибрагимов Г. Стратегия КНР в области управления Интернетом и обеспечения информационной безопасности / Галия Ибрагимова. // Индекс безопасности. – 2015. – № 1. – С. 169-182.
13. Welcome to the Internet Watch Foundation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iwf.org.uk/>

Косолап О.В.

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ В ВЫЯВЛЕНИИ И РАССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ: ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ

Аннотация

Статья посвящается характеристике социальных сетей и анализу возможностей использования информации, содержащейся в них, для выявления и расследования преступлений. Определяются основные направления использования такой информации правоохранительными органами. Обосновывается необходимость изучения и заимствования зарубежного опыта правового регулирования сети Интернет с целью использования позитивных моментов в отечественной практике.

Ключевые слова: социальные сети, Интернет-пространство, правовое регулирование, зарубежный опыт, информационное обеспечение.

Kosolap O.V.

National University «Odessa Law Academy»

USING SOCIAL NETWORKS FOR THE DETECTION AND INVESTIGATION OF CRIMES: INTERNATIONAL EXPERIENCE AND DIRECTIONS FOR FUTURE RESEARCH

Summary

The article is devoted to the characterization of social networks and the analysis of the possibilities of using the information contained in them, for the detection and investigation of crimes. The basic directions of using such information by law enforcement agencies are determined. The author substantiates the necessity of studying and borrowing foreign experience of legal regulation of the Internet in order to use positive aspects in the national practice.

Keywords: social networks, the Internet space, legal regulation, international experience, information support.